

GEGELNING FALSAFIY QARASHLARI

*Xursandova Marjona Zoir qizi
Mamatova Roziya
Qurbonov Nortoji Abbas o'g'li
Denov tadbirkorlik va pedagogika
instituti DTPI 1-bosqich talabasi.*

Annotatsiya

Ushbu maqola Gegelning falsafiy qarashlariga, xususan uning dialektikasi va mutlaq ruh tushunchalariga bag'ishlangan. Gegel o'zining falsafasi orqali tarix va ong rivojlanishidagi dialektik jarayonlarni ochib bergan.

Kalit so'zlar: Gegel, dialektika, mutlaq ruh, tarix, falsafa, borliq, anglash, harakat, ta'sir, mavjud, ong.

Kirish

Georg Vilgelm Fridrix Gegel (1770–1831), nemis faylasufi, XIX asr falsafasida eng ta'sirchan shaxsiyatlardan biri bo'lib, o'zining dialektika usuli va mutlaq ruh tushunchasi bilan mashhurdir. Gegel falsafiy qarashlarini rivojlantirar ekan, tarixiy va jamiyat o'zgarishlarining ichki qonuniyatlarini tushuntirishga alohida e'tibor qaratgan. Unga ko'ra, har qanday hodisa va jarayon qarama-qarshiliklar orqali rivojlanib, yuksakroq bosqichlarga ko'tariladi va inson o'zining mutlaq haqiqatni anglash yo'lida harakat qiladi.

Borliq tushunchasi

Borliq – bu mavjud bo'lgan barcha narsalar majmuasi. U tabiat, jamiyat, inson va tafakkurni o'z ichiga oladi.

Borliqning asosiy savollari:

Borliq nima?

U qayerdan kelib chiqqan?

Uning mohiyati va maqsadi qanday?

Borliqni tushuntirishda ikki asosiy falsafiy yondashuv mavjud:

Materialistik yondashuv: Borliq moddiy asosga ega, u avval mavjud bo'lib, tafakkur va ong materiyaning mahsuli hisoblanadi.

Idealistik yondashuv: Borliqning asosini ruhiy yoki g'oyaviy kuch tashkil etadi, materiya esa bu g'oya yoki ongning bir ko'rinishidir.

Borliqning tarixiy rivojlanishi

Gegelning fikricha, borliq o'z-o'zidan mavjud bo'lmaydi. U doimiy harakatda, rivojlanishda va tarixiy jarayonda shakllanadi.

Tarixiylik: Borliq insoniyat tarixi davomida rivojlanib boradi va har bir tarixiy bosqich yangi shaklni ifodalaydi.

Absolyut ruh: Gegel borliqni “Absolyut ruh”ning rivojlanish jarayoni sifatida tushuntiradi. Absolyut ruh o‘zini inson tafakkuri va tarix orqali namoyon qiladi. Inson va borliqning bog‘liqligi. Inson borliqning eng yuksak shakli hisoblanadi, chunki insonda tafakkur va o‘zini anglash qobiliyati mavjud.

Borliqni anglashning ahamiyati:

Inson o‘z hayoti va dunyoning mohiyatini tushunadi. Jamiyatni takomillashtirishga, o‘z-o‘zini rivojlantirishga hissa qo‘shadi.

Gegelning qarashlari

Gegel borliqni moddiy yoki ruhiy sifatida ajratmaydi. U borliqni fikr (tafakkur) va mavjudlik (reallik) o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlik deb qaraydi.

Borliq – bu doimiy rivojlanish jarayoni, u qarama-qarshiliklarni bartaraf etish orqali yangi bosqichga ko‘tariladi.

Gegelning Dialektikasi

Gegel falsafasi dialektik usulga asoslanadi. Dialektika – qarama-qarshi tomonlarning bir-birini inkor etishi va birlashishi orqali yangi shaklga o‘tishi jarayoni hisoblanadi. Gegelning dialektikasi uch asosiy bosqichni o‘z ichiga oladi:

1. **Tezis:** Biron bir hodisa yoki g‘oyaning boshlang‘ich shakli.
2. **Antitezis:** Ushbu boshlang‘ich shaklga qarama-qarshi bo‘lgan yangi g‘oya yoki qarash.
3. **Sintezis:** Tezis va antitezis o‘rtasidagi qarama-qarshilikni bartaraf etadigan yangi shakl yoki g‘oya.

Bu uch bosqich orqali hodisalar va g‘oyalar doimiy ravishda rivojlanadi. Gegelga ko‘ra, haqiqat mutlaq tinchlik holatida emas, balki doimiy o‘zgarish va rivojlanish jarayonida namoyon bo‘ladi. Masalan, insonning shaxsiy o‘sishi, jamiyat va tarixiy voqealar rivoji ham bu dialektik jarayonlarga muvofiq amalga oshadi.

Mutlaq Ruh Tushunchasi

Gegel falsafasida “mutlaq ruh” tushunchasi markaziy o‘rinni egallaydi. Unga ko‘ra, mutlaq ruh bu inson ongining eng yuksak shaklidir. Mutlaq ruh tushunchasi Gegelning “Ruh fenomenologiyasi” asarida keng yoritiladi. Gegel nazarida, mutlaq ruh insonning o‘zini anglash yo‘lida boshdan kechiradigan barcha bosqichlarni o‘z ichiga oladi.

Insoniyatning o‘zini anglash jarayoni shaxsiy o‘sh bilan birga ijtimoiy va madaniy taraqqiyotning ham natijasidir. Gegel fikricha, mutlaq ruh tarixiy jarayonda, madaniyat va falsafiy tafakkur rivojida namoyon bo‘ladi. Shunday qilib, inson o‘z o‘zligini anglagan sari jamiyat ham yuksak ma’naviy bosqichlarga erishadi.

Mutlaq ruh tushunchasi Hegel uchun haqiqatning yuksak bosqichida amalga oshadigan holat bo‘lib, bu bosqichda insoniyat o‘zining to‘liq mazmunini anglaydi va butun haqiqatni bir butun holda ko‘ra boshlaydi.

Gegelning Tarixiy Falsafasi

Gegel tarixiy jarayonlarga ham dialektika nuqtayi nazaridan yondashadi. Unga ko‘ra, tarix — bu inson ongining rivojlanish tarixi, bunda har bir davrda insoniyat yuksakroq haqiqatga intiladi. Hegelning tarixiy falsafasida “tarixiy zarurat” tushunchasi mavjud bo‘lib, bu tushuncha orqali har bir davr o‘ziga xos haqiqatni anglatadi. Tarix doimiy rivojlanishda bo‘lib, unda har bir bosqich o‘zidan keyingi bosqichga poydevor yaratadi.

Gegel tarixning zaruriy rivojlanishini qabul qiladi va tarixiy hodisalarni tasodifiy emas, balki dialektik qonuniyatlarga asoslangan deb hisoblaydi. Unga ko‘ra, tarixiy jarayonlar zaruriy o‘zgarish va qarama-qarshiliklarni o‘z ichiga oladi, bu esa o‘z navbatida insoniyat ongining yuksalishiga sabab bo‘ladi.

Gegel Falsafasining Ta’siri va Ahamiyati

Gegel falsafasi nafaqat XIX asr, balki keyingi davrlardagi falsafiy oqimlarga ham katta ta’sir ko‘rsatdi. Masalan, Karl Marks va Fridrix Engels o‘zlarining dialektik materializm nazariyasini yaratishda Hegel dialektikasidan ilhom olishgan. Shuningdek, Hegel falsafasi ekzistensializm, fenomenologiya va boshqa zamonaviy falsafiy yo‘nalishlar rivojiga ham ta’sir ko‘rsatgan.

Xulosa

Gegelning falsafiy qarashlari, xususan uning dialektikasi va mutlaq ruh tushunchasi, inson tafakkurining rivoji va jamiyat taraqqiyotini tushunishda katta ahamiyatga ega. Uning dialektikasi hodisalar va g‘oyalar doimiy o‘zgarish orqali yuksalishini tushuntiradi. Hegel falsafasi nafaqat insoniyat tarixini anglash, balki zamonaviy ijtimoiy va falsafiy muammolarni tahlil qilish uchun ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Gegel falsafasidagi qarashlar bizga insoniyatning ma’naviy va intellektual o‘rishini yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Shu tariqa, Hegel falsafasi, uning dialektik va mutlaq ruh tushunchalari orqali nafaqat inson tafakkurini rivojlantirishga, balki jamiyatni ma’naviy jihatdan yuksaltirishga ham hissa qo‘shib kelmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Hegel, G. V. F. (1977). Ruh fenomenologiyasi. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi nashriyoti.
2. Hyuman, G. L. (2005). Hegel falsafasi bo‘yicha kirish. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
3. Marcuse, H. (1960). Reason and Revolution: Hegel and the Rise of Social Theory. Boston: Beacon Press.
4. Taylor, C. (1975). Hegel. Cambridge: Cambridge University Press.

5. Kojève, A. (1969). Introduction to the Reading of Hegel: Lectures on the Phenomenology of Spirit. Ithaca: Cornell University Press.
6. Findlay, J. N. (1958). Hegel: A Re-examination. London: George Allen & Unwin.
7. Jaspers, K. (1953). The Great Philosophers: The Foundations. New York: Harcourt, Brace.

